

Algemene
Rekenkamer
Curaçao

Doelmatigheid

Klimaatbeheersing scholen

Heeft de overheid maatregelen genomen om structureel
klimaatbeheersing in scholen te waarborgen?

December 2025

Inhoudsopgave

Afkortingenlijst	2
Rapport in het kort	3
<i>Samenvatting</i>	<i>3</i>
<i>Conclusies</i>	<i>8</i>
<i>Aanbevelingen</i>	<i>9</i>
Rapòrt resumí	11
<i>Resúmen</i>	<i>11</i>
<i>Konklushon.....</i>	<i>15</i>
<i>Rekomendashon</i>	<i>16</i>
1 Over dit onderzoek.....	18
1.1 Inleiding.....	18
1.2 Onderzoeksvraag	19
1.3 Onderzoek verantwoording	19
1.4 Reikwijdte van het onderzoek.....	20
1.5 Leeswijzer	20
2 Is doelmatige besteding gewaarborgd?	21
2.1 Inleiding.....	21
2.2 Afstemming en goedkeuring maatregelen schoolbesturen	22
2.3 Selectiecriteria opgesteld en nageleefd.....	23
2.4 Vaststelling levering en deskundige installatie van de bestelde middelen	24
2.5 Kostenanalyse structurele kosten	24
2.6 Afspraken over dekking structurele kosten en financiële doorvertaling	25
3 Structurele en duurzame aanpak voor klimaatbeheersing in scholen?	27
3.1 Inleiding.....	27
3.2 Meerjarenbeleid voor klimaatbeheersing in scholen	27
3.3 Financiële aspecten van het beleid.....	33
4 Conclusies en aanbevelingen	35
4.1 Conclusies	35
4.2 Aanbevelingen	36
5 Hoor en wederhoor.....	38
5.1 Ambtelijk hoor en wederhoor	38
5.2 Bestuurlijk hoor en wederhoor	38
6 Nawoord.....	39
Bijlage.....	40

Afkortingenlijst

Afkorting	Omschrijving
a.i.	Ad interim
d.d.	De datum
DOS	Dienst Openbare Scholen
d.t.k.v.	Door tussenkomst van
FD	Financieel Directeur
FIN	Ministerie van Financiën
FSHP	Fundashon Skol Humanista na Papiamentu
GMN	Ministerie van Gezondheid, Milieu en Natuur
i.c.	In casu
IFE	Instituto pa Formashon den Enfermeria
MB	Ministeriële beschikking
NB	Nota bene
o.a.	Onder andere
OWCS	Ministerie van Onderwijs Wetenschap Cultuur en Sport
SOS	Stichting Onderhoud Scholen
RKCS	Stichting Rooms-Katholiek Centraal Schoolbestuur
RvM	Raad van Ministers
SCOEBG	Stichting Christelijk Onderwijs der Evangelische Broeder Gemeente
SCONS	Stichting Christelijk Onderwijs New Song
SD	Sector Directeur
SDFBB	Sector Directeur Financieel Beleid en Beheer
SG	Secretaris-Generaal
SOZDA	Stichting Onderwijs der Zevende daagse Adventisten
VPCO	Vereniging voor Protestants Christelijk Onderwijs
v.w.b.	Voor wat betreft
UOW	UitvoeringsOrganisatie Onderwijs
XCG	Caraïbische gulden: de munteenheid van Curaçao en Sint-Maarten. Per 31 maart 2025 ingevoerd en vervangt de Nederlands-Antilliaanse gulden.

Rapport in het kort

Samenvatting, conclusie en aanbevelingen

Samenvatting

De RvM heeft op 13 september 2023 een spoedbesluit genomen om XCG 1 miljoen beschikbaar te stellen aan de schoolbesturen voor maatregelen tegen extreme hitte op scholen, zoals airconditioningssystemen.

Het voorgaande was aanleiding voor de Algemene Rekenkamer Curaçao (hierna: Rekenkamer) om te onderzoeken of de overheid maatregelen heeft genomen om structureel klimaatbeheersing in scholen te waarborgen. In dit onderzoek is het economische principe (zuinigheid) binnen de doelmatigheid beoordeeld.

De volgende centrale vraag is geformuleerd:

Heeft de overheid maatregelen genomen om structureel klimaatbeheersing in scholen te waarborgen?

Deze vraag is beantwoord aan de hand van de volgende twee deelvragen:

- 1) Heeft de overheid de doelmatige besteding gewaarborgd van het in september 2023 beschikbaar gestelde bedrag voor passende maatregelen om het klimaat in scholen te beheersen?
- 2) Heeft de overheid na september 2023 maatregelen getroffen om te komen tot een structurele en duurzame aanpak van klimaatbeheersing in scholen?

Bij de eerste deelvraag is onderzocht in hoeverre de overheid de doelmatige en zuinige besteding van het beschikbare budget heeft gewaarborgd. Daarbij is nagegaan of vooraf inzicht is verkregen in de structurele kosten van de gekozen maatregelen, zoals onderhoud en energieverbruik. Tevens is beoordeeld of de financiering van deze structurele lasten tijdig is geregeld. Ten slotte is onderzocht of bij de aanschaf van middelen die zuinigheid bevorderen duidelijke selectiecriteria zijn gehanteerd, waarbij prijs en kwaliteit expliciet zijn gewaarborgd - zoals merk, capaciteit, duurzaamheid en onderhoudbaarheid (bijvoorbeeld door de beschikbaarheid van onderdelen). Ook is onderzocht of de maatregelen met de schoolbesturen zijn afgestemd en goedgekeurd zodat de inzet aansluit bij hun feitelijke behoefte.

De tweede deelvraag is van belang omdat de initiële investering slechts zinvol is als deze wordt ingebed in een langetermijnbeleid of structurele financiering. Indien structurele borging ontbreekt, bestaat het risico dat de investering van september 2023 een tijdelijke oplossing vormt die niet wordt onderhouden of vervangen, waardoor middelen op termijn hun waarde verliezen en sprake kan zijn van kapitaalvernietiging.

Het bedrag van XCG 1 miljoen heeft de overheid onder de 8 schoolbesturen verdeeld volgens de verdeelsleutel die wordt gebruikt voor het bepalen van de hoogte van de jaarlijkse vergoeding die ieder schoolbestuur ontvangt. DOS, het schoolbestuur voor het openbaar onderwijs, heeft XCG 266.400 (27 procent) ontvangen. Het totaalbedrag voor de 7 schoolbesturen van het bijzonder onderwijs (XCG 727.100)¹ heeft de SOS als een aanvullende subsidie ontvangen om namens het OWCS het proces v.w.b. het bijzonder onderwijs te faciliteren. In de volgende tabel staat welk deel van de subsidie is toegewezen aan elk van de schoolbesturen.

Tabel S-1 Verdeling van het toegewezen bedrag over de bijzondere schoolbesturen

Schoolbestuur	Bedrag (XCG)
FSHP	29.500
IFE	10.500
RKCS	510.000
SCOEBG	7.500
SCONS	12.000
SOZDA	22.000
VPCO	135.600
Totaal	727.100

Het betreft een lopend project en de stand van zaken tot begin oktober 2025 is meegenomen in dit onderzoek. De deelvragen zijn beantwoord door toetsing aan vooraf vastgestelde criteria.

Hierna zijn per deelvraag en bijbehorende criteria de bevindingen opgenomen.

Bevindingen deelvraag 1. Waarborging doelmatige besteding beschikbaar gestelde bedrag

- **Afstemming en goedkeuring maatregelen.** De schoolbesturen konden naar eigen behoefte bepalen welke maatregelen zij zouden treffen met het toegekende budget en voor welke van hun scholen/lokalen. Ze hebben wel een indicatie daarvan aan OWCS gegeven.

¹ Inclusief XCG 6.600 t.b.v. van SOS voor de administratieve afwikkeling bedraagt het totale subsidiebedrag XCG 733.700.

- **Selectiecriteria.** Aan de schoolbesturen van het bijzonder onderwijs zijn vooraf selectiecriteria voor prijs, kwaliteit en beschikbaarheid onderdelen door SOS gegeven voor de aan te schaffen middelen en er is vastgesteld dat deze criteria zijn opgevolgd. Voor het schoolbestuur DOS zijn vooraf geen selectiecriteria bepaald.
- **Levering en deskundige installatie.** SOS en DOS hebben vastgesteld dat de bestelde middelen zijn geleverd en, indien van toepassing, deskundig zijn geïnstalleerd.
- **Toereikende analyse vooraf over structurele kosten.** Er is vóór het besluit van september 2023 geen gedetailleerde analyse gemaakt van de structurele kosten (energie, onderhoud, vervanging, beveiliging) vanwege het spoedeisend karakter. Er is wel kort daarna in oktober 2023 een commissie klimaatbeheersing scholen ingesteld die o.a. deze kosten moest berekenen indien structureel zou worden voorzien in klimaatbeheersing in scholen. De commissie heeft in september 2024 verslag uitgebracht waarbij ook is toegelicht dat deze berekening pas kan worden gedaan als de klimaatbeheersingsmaatregelen zijn gekozen.
- **Afspraken over dekking structurele kosten.** De aangeschafte airco's zijn door OWCS in bruikleen gegeven aan de 7 schoolbesturen van het bijzonder onderwijs en volgens de bruikleenovereenkomst komen de kosten van onderhoud, beveiliging en vervanging ten laste van deze schoolbesturen. Dit geldt conform het landsbesluit bekostiging onderwijs eveneens voor de energiekosten. Voor wat betreft het openbaar onderwijs komen de structurele kosten via de reguliere begroting van het Land ten laste van de begrotingspost van DOS.
- **Financiële doorvertaling afspraken in begroting.** De (begrote) jaarlijkse vergoeding aan de schoolbesturen is niet verhoogd voor de structurele kosten, omdat is afgesproken dat de kosten ten laste van deze schoolbesturen komen. De begrotingspost van DOS is niet verhoogd voor de verwachte toename van de structurele kosten door de aangeschafte airco's.
- **Verantwoording bestede middelen.** Volgens het (ongedateerde) klimaatverslag 2024 van SOS is van het bedrag voor de schoolbesturen van het bijzonder onderwijs (XCG 727.100) tot 11 september 2025 XCG 661.932 besteed. Het eindverslag van SOS was begin oktober 2025 nog niet gereed en volgens OWCS zal SOS de vereiste accountantsverklaring over het totale subsidiebedrag (dus inclusief de reguliere subsidie) indienen. Van het bedrag van XCG 266.400 voor DOS is XCG 266.000 besteed.

Bevindingen deelvraag 2. Structurele en duurzame aanpak klimaatbeheersing scholen

- **Meerjarenbeleid.** Er is nog geen meerjarenbeleid voor klimaatbeheersing in scholen opgesteld. Er zijn wel voorbereidingen daartoe getroffen.
- O.a. op basis van de bevindingen van de commissie klimaatbeheersing scholen heeft OWCS in april 2025 een beleidsnotitie fase 1 opgesteld voor organisatorische maatregelen die op korte termijn uitvoerbaar zijn zoals het hitte aanpassingsrooster. In deze beleidsnotitie is fase 2 van de notitie aangekondigd die zal gaan over middellange en lange termijn beleid voor een structurele duurzame aanpak van klimaatbeheersing in scholen en zijn voorstellen ter zake opgenomen. De beleidsnotitie fase 1 is afgestemd met de schoolbesturen, GMN, de meteorologische dienst en de vakbonden. De minister heeft de beleidsnotitie niet schriftelijk vastgesteld maar is wel bekend met de inhoud daarvan.
- De voorbereidingen voor fase 2 van het beleid lopen tegelijk met het korte termijn-beleid en er zijn reeds verschillende acties in gang gezet:
 - De minister van OWCS heeft begin 2025 een aanvullende subsidie van XCG 1,5 miljoen beschikbaar gesteld aan SOS voor:
 - Een pilot waarbij zonnepanelen op scholen worden geplaatst en airco's daarop aangesloten. Begin oktober 2025 waren op vijf scholen zonnepanelen geplaatst waarvan bij 1 school 8 airco's op zonnepanelen zijn geïnstalleerd als testproject.
 - Beveiliging van de reeds geïnstalleerde airco's. Begin oktober 2025 is opdracht daartoe gegeven.
 - Uitvoering Fase 2 waarbij 30 procent van de scholen voorzien wordt van klimaatbeheersing. Blijkens het ongedateerd klimaatverslag fase 2 van SOS was per 11 september 2025 van het daarvoor toegekende bedrag van XCG 1,2 miljoen reeds XCG 741.653,53 besteed.
 - Als basis voor de beleidsvorming voor fase 2 van de beleidsnotitie heeft een technische en bouwkundige inventarisatie plaatsgevonden van 90 scholen, (totaal 2.204 gebruiksruimtes).

Uit een presentatie in augustus 2025 blijkt o.a. de staat van deze gebruiksruidtes zoals in Tabel S-1 weergegeven:

Tabel S-2 Staat gebruiksruidtes scholen v.w.b. airco's, augustus 2025

Status v.w.b. airco's	Aantal gebruiksruidtes	Percentage
Volledig voorzien van airco's	942	42.7%
Vervanging van airco's nodig	199	9.0%
Additionele airco's nodig	59	2.7%
Gereed voor plaatsing airco's	154	7.0%
Niet gereed voor plaatsing airco's	850	38.6%
Totaal	2.204	100%

Uit de tabel blijkt o.a. dat 850 gebruiksruidtes nog niet gereed zijn om airco's te plaatsen.¹ Redenen daarvoor kunnen zijn het ontbreken van ramen, kapotte deuren, te repareren plafonds en/of kapotte of ontbrekende stopcontacten.

- **Kosten per jaar om het beleid uit te voeren.** Uit de presentatie van de resultaten in augustus 2025 blijkt dat uitgaande van de 90 scholen, de investering om airconditioners en zonnepanelen te (kunnen) plaatsen totaal XCG 24,9 miljoen bedraagt. Het bedrag van XCG 24,9 miljoen is dus voor 57,3% van de gebruiksruidtes waarvoor airco's vervangen moeten worden, (additionele) airco's nodig zijn, inclusief het gereedmaken van de gebruiksruidtes en de aanschaf en het plaatsen van zonnepanelen.
- Daarbij is vermeld dat het aantal scholen naar verwachting door clustering zal afnemen tot circa 60 scholen waardoor de benodigde investering circa XCG 16 miljoen zal bedragen. Voorts is vermeld dat beoogd wordt om het beleid binnen 3 à 4 jaar uit te voeren. Wat de kosten per jaar zullen zijn hangt af van het beleid dat de overheid zal vaststellen in de beleidsnotitie fase 2. Voorts moeten ook nog de jaarlijkse exploitatiekosten van airco's (zoals onderhoud en energieverbruik) worden berekend.
- **Afspraken over de verantwoordelijkheid voor de financiering.** Pas als het middellange en lange termijnbeleid is vastgesteld en inzicht is in alle kosten kunnen afspraken ter zake worden gemaakt tussen de schoolbesturen en de overheid.
- **Reservering structurele budgetten voor financiering van het beleid.** Er is nog geen structureel budget doordat lange termijnbeleid nog ontbreekt en evenmin inzicht is in de totale kosten

¹ Gebruiksruidtes die nog niet gereed zijn om airco's te plaatsen kunnen in alle scholen voorkomen.

Conclusies

Op grond van het uitgevoerde onderzoek formuleert de Rekenkamer de volgende conclusies:

Deelconclusie 1

De overheid heeft de zuinigheid van de besteding van het in september 2023 beschikbaar gestelde bedrag bij de aanschaffase gedeeltelijk gewaarborgd.

Aan SOS is een faciliterende rol toebedeeld, waardoor de besteding door de schoolbesturen in het bijzonder onderwijs is gecoördineerd.

Hoewel bij het besluit in september 2023 nog geen inzicht bestond in de structurele kosten, heeft de overheid kort daarna getracht om deze kosten in kaart brengen en om mogelijkheden te onderzoeken om deze te beperken, bijvoorbeeld door toepassing van zonnepanelen.

De overheid heeft ook duidelijkheid verschaft over de verdeling van verantwoordelijkheden voor de dekking van structurele kosten. Deze lasten zijn volledig bij de schoolbesturen gelegd, zonder verhoging van de exploitatievergoeding. Hierdoor blijft de continuïteit van de voorzieningen afhankelijk van de financiële ruimte bij de schoolbesturen en bestaat het risico dat de voorzieningen niet optimaal worden ingezet of onderhouden.

Deelconclusie 2

De overheid heeft na september 2023 voorbereidingen getroffen om te komen tot een structurele en duurzame aanpak van klimaatbeheersing in scholen, maar deze inspanningen hebben in oktober 2025 nog niet geleid tot vastgestelde middellange- of lange termijnbeleidsmaatregelen.

Er is een goede basis gelegd door de uitvoering van een omvattende inventarisatie van de staat van de gebruiksruidtes in scholen. Ook is inzicht verkregen in de maximale financieringsbehoefte indien alle gebruiksruidtes zouden worden voorzien van airco's en er zonnepanelen worden geplaatst.

De daadwerkelijke beleidskeuzes over de reikwijdte van de voorzieningen – hoeveel en welke scholen daadwerkelijk worden uitgerust - zijn echter nog niet gemaakt. Daardoor kan de feitelijke financieringsbehoefte, inclusief de omvang van de structurele kosten per jaar, nog niet worden vastgesteld en kunnen geen structurele budgetten worden gereserveerd.

De overheid heeft vooruitlopend op het toekomstig beleid opnieuw besloten om te investeren in airco's, terwijl ook in dit geval de structurele kosten en de wijze van financiering daarvan nog niet zijn onderzocht of geborgd. Hierdoor bestaat het risico dat de schoolbesturen de voorzieningen niet optimaal kunnen inzetten of onderhouden, dan wel dat de overheid

achteraf ad hoc aanvullende middelen moet vrijmaken om de continuïteit van de voorzieningen te waarborgen.

De Rekenkamer concludeert daarom dat de overheid nog geen structurele waarborgen heeft gecreëerd om te verzekeren dat klimaatbeheersing in scholen op een zuinige en duurzame wijze kan worden voortgezet. Zonder verdere beleidsmatige en financiële verankering bestaat het risico dat eerdere investeringen hun duurzame waarde verliezen en dat aanvullende middelen ad hoc moeten worden ingezet.

Aanbevelingen

Aanbevelingen aan de minister van OWCS

Aan de minister van OWCS wordt aanbevolen om:

1. op korte termijn het beleids- en financieringskader voor klimaatbeheersing in scholen te finaliseren en vast te stellen, inclusief de bijbehorende visie, doelstellingen en verantwoordelijkheden.
2. schriftelijke afspraken te maken met de relevante stakeholders over de financiering van structurele kosten en deze afspraken door te vertalen naar jaarlijkse begrotingsposten.
3. in de meerjarenbegroting structurele budgetten te reserveren voor de uitvoering van het beleid inzake klimaatbeheersing in scholen.
4. toe te zien op tijdige, transparante en gedateerde rapportages over de uitvoering van het project door SOS en de schoolbesturen, waaronder DOS zodat voortgang en besteding inzichtelijk blijven.
5. de betrokkenheid van stakeholders te borgen door periodieke (bijvoorbeeld halfjaarlijkse) overlegmomenten met schoolbesturen, SOS en andere relevante partijen te organiseren, gericht op het delen van ervaringen en het bijstellen van beleid waar nodig.
6. de Staten periodiek te informeren over de voortgang van het project, waaronder de vaststelling van het (meerjaren)beleid en de uitvoering daarvan, zodat parlementaire controle adequaat kan plaatsvinden.

Aanbevelingen aan de Staten

De Rekenkamer beveelt de Staten aan erop toe te zien dat de minister van OWCS de Staten periodiek informeert over de voortgang van het project, waaronder de vaststelling van het meerjarig beleid voor klimaatbeheersing in scholen en de voortgang van de beleidsuitvoering. Het voorgaande omvat ook het bewaken dat de minister bij het maken van beleidskeuzes voor

de lange termijn rekening houdt met de financiële haalbaarheid zodat duurzaamheid en financiële houdbaarheid gewaarborgd zijn.

Daarmee kunnen de Staten hun controlerende rol effectief vervullen en tijdig beoordelen of de getroffen maatregelen leiden tot een structurele en zuinige borging van klimaatbeheersing in scholen.

Rapòrt resumé

Resúmen, konklushon i rekomendashon

Resúmen

Dia 13 di sèptèmber 2023, Konseho di Minister a tuma un desishon ku karakter di urgensia pa pone XCG 1 mion na disposishon di e direktivanan di skol pa tuma medida, manera sistema di èrko, kontra e kalor ekstremo ku e skolnan sa enfrentá.

Esaki a motivá Kontraloria General di Kòrsou (di awor padilanti: Kontraloria) pa investigá si gobièrnu a tuma medida pa garantisá kontrol di klima na skol na un manera struktural. Den e investigashon akí, a evaluá e prinsipio di ekonomia (evitá malgastamentu di fondo) komo un aspekto di efisiensia.

A formulá e siguiente pregunta sentral:

Gobièrnu a tuma medida pa garantisá kontrol di klima strukturalmente na skol?

A kontestá e pregunta akí a base di e siguiente dos preguntanan sekundario:

- 1) Gobièrnu a sòru pa tin garantia ku e fondonan asigná na sèptèmber 2023 pa medida adekuá pa kontrol di klima na skol lo wòrdu usá na un manera efisiente?
- 2) Despues di sèptèmber 2023, gobièrnu a tuma medida pa yega na un manera struktural i duradero pa atendé ku kontrol di klima na skol?

Den kuadro di e promé pregunta sekundario, a investigá te na ki grado gobièrnu a garantisá ku e presupuesto asigná lo wòrdu usá na un manera efektivu, sin malgastá fondo. A investigá si gobièrnu a averiguá promé ki gastu struktural e medidanan skohí lo trese kuné, manera gastu di mantenshon i konsumo di energia. Tambe a evaluá si finansiamentu di e gastunan struktural ei a wòrdu reglá na tempu. Por último, a investigá si na momento ku a kumpra e ekiponan pa ekonomisashon, a basa e selekshon riba kriterio eksplísitamente definí pa garantisá un bon relashon entre preis i kalidat, por ehèmpel: marka, kapasidat, durabilidad i mantenshon (manera disponibildat di piesa). Tambe, a investigá si tabatin koordinashon ku e direktivanan di skol tokante e medidanan i si e direktivanan tabata di akuerdo ku esakinan, pa asina por a sa sigur ku nan uso lo kuadra ku e nesesidatnan real di e skolnan.

E di dos pregunta sekundario ta importante debí ku e invershon inicial tin sentido solamente si e ta forma parti di un maneho òf presupuesto struktural di plaso largu. Sin un garantia struktural, ta eksistí e riesgo ku e invershon hasí na sèptèmber 2023 lo bira un solushon temporal debí ku lo no por mantené òf remplasá e ekiponan. Esei lo nifiká ku, na un dado momento, nan lo pèrdè balor i resultá den destrukshon di kapital.

Gobièrnu a parti e suma di XCG 1 mion den e 8 direktivanan di skol a base di e fórmula di repartishon ku ta usa pa determiná e suma di kompensashon anual ku kada direktiva di skol ta risibí. DOS, ku ta e direktiva di skol pa enseñansa públiko, a risibí XCG 266.400 (27 porshento). SOS a risibí e suma total pa tur 7 direktiva di enseñansa partikular (XCG 727.100).¹ El a risibí esaki komo supsidio adishonal pa fasilitá, na nòmber i OWCS, e proseso pa enseñansa partikular. Den e siguiente tabèl, por mira ki parti di e supsidio a asigná na kada direktiva di skol.

Tabèl S-1 Repartishon di e suma asigná entre e direktivanan di skol partikular

Direktiva di skol	Suma (XCG)
FSHP	29.500
IFE	10.500
RKCS	510.000
SCOEBG	7.500
SCONS	12.000
SOZDA	22.000
VPCO	135.600
Total	727.100

Ta trata aki di un proyekto kontinu. E investigashon ta kubri e situashon te na kuminsamentu di òktober 2025. Pa kontestá e preguntanan sekundario, a evaluá si a kumpli ku un lista di kriterio fihá di antemano.

Aki ta sigui e resultadonan pa kada pregunta sekundario i e kriterionan korespondiente.

Resultado di pregunta sekundario 1. Garantia di uso efisiente di e fondonan asigná

- **Koordinashon i aprobashon di medida.** Kada direktiva di skol por a disidí, a base di su propio nesesidatnan, ki medida e lo tuma ku e presupuesto asigná i pa kua di su skol-/lokalnan lo us'é. E direktivanan a duna OWCS un indikashon di esei sí.
- **Kriterio di selekshon.** SOS a duna e direktivanan di skol di enseñansa partikular sierto kriterio di antemano tokante preis, kalidat i disponibilidat di piesa pa e ekiponan ku mester a kumpra, i nos a komprobá ku a kumpli ku e kriterionan ei. Pa direktiva di skol DOS, no a fiha kriterio di antemano pa selekshon di ekipo.
- **Entrega i instalashon profeshonal.** SOS i DOS a komprobá ku e ekiponan pidí a wòrdu entregá i, kaminda esei ta aplikabel, ku nan a wòrdu instalá na un manera profeshonal.
- **Análisis adekuá di gastu struktural, hasí di antemano.** Debí ku e desishon di sèptèmber 2023 tabatin karakter di urgensia, no a hasi un análisis detayá di e gastunan struktural (energia, mantenshon, remplaso, siguridat) di antemano. Poko despues sí, na òktober 2023, a lanta un komishon di kontrol di klima na skol ku, entre otro, mester a hasi un

¹ Si inklui e XCG 6.600 ku SOS a risibí pa prosesamentu atministrativo, e suma total di supsidio ta XCG 733.700.

kalkulashon di loke e gastunan akí lo suma si kontrol di klima na skol bira algu struktural. Na sèptèmber 2024, e komishon a publiká un informe. Den dje, nan a splika tambe ku ta te ora disidí kua lo ta e medidanan di kontrol di klima, e kalkulashon ei por tuma lugá.

- **Palabrashon tokante kubrimentu di gastu struktural.** OWCS a fia e 7 direktivanan di skol partikular e èrkonan kumprá. Segun e akuerdo di uso, ta e direktivanan di skol lo karga e gastunan di mantenshon, siguridad i remplaso. Segun *Landsbesluit bekostiging onderwijs*, meskos ta konta pa e gastunan di energia. Pa loke ta trata enseñansa públiko, e gastunan struktural ta bai riba e pòst di DOS, via presupuesto regular di Pais.
- **Refleho finansiero di e palabrashonnan riba presupuesto.** No a oumentá e kompensashon anual (presupuestá) ku e direktivanan di skol ta risibí, pa kubri e gastunan struktural, ya ku a palabrá ku e gastunan ei lo ta pa kuenta di e direktivanan di skol. No a oumentá e pòst di DOS riba presupuesto pa tene kuenta ku e oumento di gastu struktural premirá komo resultado di e èrkonan kumprá.
- **Responsabilisashon di e fondonan gastá.** Segun e informe (no fechá) di kontrol di klima di 2024 di SOS, te ku dia 11 sèptèmber 2025, a gasta XCG 661.932 di e suma di total (XCG 727.100) asigná na e direktivanan di skol pa enseñansa partikular. Na kuminsamentu di òktober 2025, e relato final di SOS no tabata kla ainda. Segun OWCS, SOS lo entregá e deklarashon nesesario di accountant pa e suma total di e supsidio (esta, inkluyendo e supsidio regular). Di e XCG 266.400 asigná na DOS, a gasta XCG 266.000.

Resultado di pregunta sekundario 2. Atenshon struktural i duradero pa kontrol di klima na skol

- **Maneho di mas aña.** Ainda no a fiha un maneho di mas aña pa kontrol di klima na skol. A hasi sierto preparativo sí den e direkshon ei.
 - Entre otro a base di e resultadonan di e komishon pa kontrol di klima na skol, na aprel di 2025, OWCS a formulá un nota breve di maneho fase 1 pa medida organisatorio ku por ehekutá riba korto plaso, manera e roster adaptá relashoná ku kalor. Den e nota breve di maneho akí, a anunsiá fase 2 di e nota breve, ku lo trata e maneho riba término mediano i largu pa atendé ku kontrol di klima na skol na un manera duradero i struktural, ku algun proposishon al respekto. A formulá e nota breve di maneho fase 1 den koordinashon ku e direktivanan di skol, GMN, servisio meteorológiko i e sindikatonan. E minister no a aprobá e nota breve di maneho akí por eskrito, pero e ta na altura di su contenido.

- E preparativonan pa fase 2 di e maneho ta kana pareu ku e maneho di término kòrtiku i ya kaba a inisiá vários akshon:
 - Na kuminsamentu di 2025, minister di OWCS a pone un supsidio adishonal di XCG 1,5 mion na disposishon di SOS pa:
 - Un proyekto piloto pa instalá panel solar na skol i konektá èrko na esakinan. Na kuminsamentu di òktober 2025, a pone panel solar na sinku skol i na un di e skolnan a konektá ocho èrko riba nan komo un tèst.
 - Medida di siguridat pa e èrkonan ku ya ta instalá. Na kuminsamentu di òktober 2025, a duna enkargo pa esei.
 - Ehekushon di Fase 2: Instalá ekipo pa kontrol di klima pa 30 porshento di e skolnan. Segun e informe di klima fase 2 di SOS (sin fecha), pa 11 di sèptèmber 2025, ya a gasta XCG 741.653,53 di e XCG 1,2 mion asigná.
 - A hasi un inventarisashon tékniko i struktural di 90 skol, (na tur, 2.204 espasio di uso) pa por a usa e informashon ei komo base pa formulashon di maneho pa e nota breve fase 2. Un presentashon hasí na ougùstùs 2025 ta mustra, entre otro, den ki estado e espasionan di uso ta. Den Tabèl S-1 por mira esei:

Tabèl S-2 Estado di e espasionan di uso di e skolnan pa loke ta trata èrko, ougùstùs 2025

Státus pa loke ta trata èrko	Kantidat di espasio di uso	Porsentahe
Kompletamente ekipá ku èrko	942	42,7%
Mester remplasá èrko	199	9,0%
Tin mester di èrko adishonal	59	2,7%
Kla pa instalashon di èrko	154	7,0%
No kla pa instalashon di èrko	850	38,6%
Total	2.204	100%

E tabèl ta mustra, entre otro, ku tin 850 espasio di uso ku ainda no ta kla pa por instalá èrko den nan.¹ Esei por ta debí ku no tin bentana, debí ku tin porta kibrá, ku mester drecha plafòn, i/òf ku no tin stòpkontakt òf ku nan ta kibrá.

- **Gastu anual pa ehekushon di e maneho.** E presentashon di e resultadonan na ougùstùs 2025 ta mustra ku, pa e 90 skolnan inventarisá, e invershon nesenario pa instalashon di èrko i panel solar lo suma XCG 24,9 mion na tur. E suma di XCG 24,9 mion akí ta pa e espasionan di uso kaminda ainda mester remplasá èrko, instalá èrko (adishonal), prepará e espasio i/òf kumpra i instalá panel solar, kuuntu ta forma 57,3% di tur e espasionan inventarisá.

¹ Na tur skol por tin espasio di uso ku ainda no ta kla pa instalashon di èrko.

- A bini padilanti tambe ku ta premirá un bahada den e kantidat di skol te na mas o ménos 60 skol debí ku ta bai klùster nan. Komo resultado, e invershon nesesario lo bira aproksimadamente XCG 16 mion. Tambe a menshoná ku e intenshon ta di implementá e maneho den un plaso di 3 pa 4 aña. Kuantu e gastunan anual lo suma ta dependé di e maneho ku gobièrnu fiha den e nota breve di maneho fase 2. Ademas, ainda falta pa kalkulá e gastu di eksplotashon anual di e èrkonan (entre otro, mantenshon i konsumo di energia).
- **Palabrashon tokante ken ta responsabel pa e finansiamentu.** Ta te ora fiha e maneho riba término mediano i largu i haña un bon bista di tur gastu, e direktivanan di skol i gobièrnu por hasi palabrashon ku otro al respekto.
- **Presupuesto struktural reservá pa finansiamentu di e maneho.** Ainda no tin un presupuesto struktural, debí ku falta pa yega na un maneho di término largu i no tin un bista di e gastunan.

Konklushon

A base di e investigashon hasí, Kontraloria ta formulá e siguiente konklushonnan:

Konklushon parsial 1

Den e fase di kompra, gobièrnu a garantisá parsialmente ku lo no tin malgastamentu di e suma asigná na sèptèmber 2023.

A duna SOS un ròl di fasilitadó, di manera ku ta e direktivanan di skol di enseñansa partikular a koordiná uso di e suma.

Aunke na momento ku a tuma e desishon na sèptèmber 2023, ainda no tabatin un bista di e gastunan struktural, poko despues gobièrnu a purba inventarisá e gastunan i a studia e opshonnan pa limitá esakinan, por ehèmpel, usando panel solar.

Tambe, gobièrnu a duna klaridat tokante kon e responsabilidadat pa kubri e gastunan struktural lo ta repartí. E gastunan en kuestion a keda kompletamente pa kuenta di e direktivanan di skol, sin un oumento di e kompensashon ku nan ta risibí pa gastu di eksplotashon. Esei ta nifiká ku kontinuidat di e fasilitatnan akí lo dependé kompletamente di e espasio finansiero di e direktivanan di skol, ku riesgo ku nan lo no usa òf mantené e fasilitatnan akí na un manera óptimo.

Konklushon parsial 2

Despues di sèptèmber 2023, gobièrnu a hasi preparativo pa yega na un aserkamentu struktural i duradero pa kontrol di klima na skol. Pero te ku òktober 2025, ainda e esfuersonan akí no a hiba na medida di maneho fihá pa término mediano òf largu.

A pone un bon base sí, ya ku a hasi un inventarisashon amplio di estado di e espasionan di uso na e skolnan. Tambe, tin un bon bista di e finansiamentu máksimo ku lo tin mester si tur e espasionan di uso mester haña èrko ku panel solar.

No opstante, ainda no a tuma e desishonnan real di maneho tokante alkanse di e fasilidatnan, esta: kuantu skol lo risibí e ekiponan akí i kua e skolnan ei ta. P'esei, ainda no por determiná e nesesidat real di finansiamentu ni kuantu e gastunan struktural anual lo suma, i no por presupuestá i reservá fondo na un manera struktural.

Antisipando e maneho ku mester bini, gobièrnu a disidí di bolbe invertí den èrko, siendo ku e biaha akí tampoko ainda no a studia kuantu e gastunan struktural lo ta ni kon lo finansiá nan. P'esei, tin riesgo ku e direktivanan di skol lo no por usa òf mantené e fasilidatnan na un manera óptimo, òf ku gobièrnu lo hañ'é obligá di pone fondo adishonal disponibel arbitrariamente pa garantisá kontinuidat di e fasilidatnan.

P'esei, Kontraloria su konklushon ta ku ainda gobièrnu no a krea garantia struktural pa garantisá implementashon kontinuo di kontrol di klima na skol na un manera ekonómiko i duradero. Si no ankra e medidanan akí mihó den maneho i presupuesto, tin riesgo ku e invershonnan hasí kaba lo pèrdè nan balor di plaso largu i ku lo mester suministrá fondo adishonal riba un base arbitrario.

Rekomendashon

Rekomendashon na minister di OWCS

Ta rekomendá minister di OWCS pa:

1. riba korto plaso, finalisá i fiha e kuadro di maneho i presupuestario pa kontrol di klima na skol, inkluso e vishon, ophetivo- i responsabilidatnan korespondiente.
2. hasi palabrashon por eskrito ku e stakeholdernan relevante tokante finansiamentu di e gastunan struktural i reflehá e palabrashonnan akí riba pòst anual di presupuesto.
3. reservá fondo strukturalmente riba e presupuesto di mas aña pa ehekushon di e maneho pa kontrol di klima na skol.

4. pèkurá pa rapòrt transparente i fechá sali na tempu tokante e manera ku SOS i e direktivanan di skol, inkluso DOS, ta ehekutando e proyekto, pa por tin un bon bista di e progreso i e manera ku ta usando e fondonan.
5. garantisá ku e stakeholdernan ta keda enbolbí, organisando reunion di konsulta regular (por ehèmpel, reunion semestral) ku e direktivanan di skol, SOS i demas partidonan konserní, ku e meta di kompartí eksperensia i ahustá e maneho kaminda ta nesesario.
6. informá Parlamento regularmente riba progreso di e proyekto, inkluso tokante aprobashon i ehekushon di e maneho (di mas aña), pa asina por tin un kontrol adekuá di parti di Parlamento.

Rekomendashon na Parlamento

Kontraloria ta rekomendá Parlamento pèkurá pa minister di OWCS informá Parlamento regularmente riba progreso di e proyekto, inkluso tokante aprobashon di e maneho di mas aña pa kontrol di klima na skol i tokante progreso di ehekushon di e maneho. Esei ta enserá, tambe, vigilá pa ora minister hasi eskoho di maneho pa término largu, e tene kuenta ku faktibilidat finansiero, pa asina garantisá ku e eskohonan ta duradero i finansieramente sostenibel.

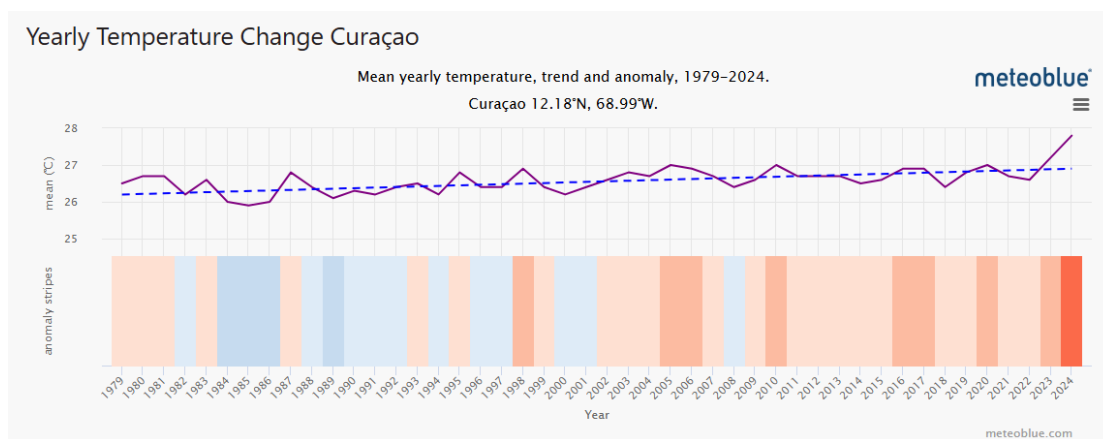
Di e manera ei, Parlamento lo por kumpli efektivamente ku su tarea di kontrol i determiná na tempu si e medidanan tumá ta garantizando kontrol di klima struktural na skol, sin malgastamentu di fondo.

1 Over dit onderzoek

1.1 Inleiding

Uit onderstaande grafiek blijkt dat de temperatuur op Curaçao veel schommelingen laat zien en vanaf het jaar 2022 een stijgende trend vertoont.

Grafiek 1 - Temperatuurverandering te Curaçao 1979-2024

Bron: <https://tinyurl.com/climatechange-Curaçao>

De hitte werd in juni 2023 door het personeel en de schoolgaande kinderen als belemmerend ervaren voor het onderwijs.¹ Dit leidde tot gesprekken tussen de minister van OWCS en zijn vertegenwoordigers en de vakbonden, schoolbesturen en belanghebbenden. De minister heeft op basis van de zorgen, aangedragen in deze gesprekken, besloten om de scholen eerder te sluiten op dagen van extreme hitte.² Hierdoor was er gedurende het warmste deel van de dag (vanaf 12 uur 's middags) geen school. Het gevolg hiervan was echter dat er minder onderwijsuren waren om het curriculum over te brengen, hetgeen als onwenselijk werd gezien door bovengenoemde betrokkenen. Ook is deze maatregel beschreven als ingrijpend voor de maatschappij en niet duurzaam.³

Daarom heeft de minister van OWCS bij brief van 5 september 2023 aan de minister van Financiën voorgesteld om XCG 1 miljoen beschikbaar te stellen voor de aanpak van het hitteprobleem op scholen.

De bestemming van het bovengenoemde bedrag was voor de installatie van ventilatiesystemen, airconditioningsystemen, zonwering en andere geschikte maatregelen. Vervolgens

¹ Interview leerlingen door Caraïbisch netwerk Curaçao, Brief minister aan schoolbesturen juni 2023.

² Interview 7 april 2025 met SG a.i. OWCS; Interview 30 april 2025 met SD UOW OWCS.

³ Interview 30 april 2025 met SD UOW OWCS.

heeft de RvM op 13 september 2023 een spoedbesluit¹ genomen om de genoemde fondsen beschikbaar te stellen voor maatregelen tegen extreme hitte op scholen.

Het voorgaande riep bij de Rekenkamer de vraag op in hoeverre de overheid de doelmatige (zuinige) besteding van het beschikbare budget heeft gewaarborgd door o.a. voorafgaand aan het besluit rekening te houden met de structurele kosten zoals energiegebruik en onderhoud zodat een optimaal gebruik van de geïnstalleerde systemen gewaarborgd was. Ook was de vraag in hoeverre na september 2023 maatregelen zijn getroffen voor een duurzame aanpak van het probleem daar verwacht wordt dat de hitte steeds zal toenemen. Indien structurele borging ontbreekt, bestaat het risico dat de investering van september 2023 een tijdelijke oplossing vormt die niet wordt onderhouden of vervangen, waardoor middelen op termijn hun waarde verliezen en de investering leidt tot verspilling van overheidsgeld.

1.2 Onderzoeksvraag

Voor het onderzoek naar de maatregelen voor klimaatbeheersing op scholen heeft de Rekenkamer de volgende centrale vraag geformuleerd:

Heeft de overheid maatregelen genomen om structureel klimaatbeheersing in scholen te waarborgen?

De centrale vraag van het onderzoek wordt beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

- 1) Heeft de overheid de doelmatige besteding gewaarborgd van het in september 2023 beschikbaar gestelde bedrag voor passende maatregelen om het klimaat in scholen te beheersen?
- 2) Heeft de overheid na september 2023 maatregelen getroffen om te komen tot een structurele en duurzame aanpak van klimaatbeheersing in scholen?

1.3 Onderzoek verantwoording

De onderzoeksmethoden zijn interview, schriftelijke vraagstelling en documentanalyse. De informatie is met name vergaard bij functionarissen van het OWCS.

Er zijn gesprekken gevoerd met:

- de SG a.i.;
- de SD van UOW;

¹ Zaaknummer2023/032069.

- de projectmedewerker van o.a. het project klimaatbeheersing scholen;
- de FD van OWCS.

Voorts zijn gesprekken gevoerd met medewerkers van DOS en d.t.k.v. OWCS met de trekker bij SOS.

Elke deelvraag is getoetst aan criteria. Deze criteria zijn in de desbetreffende hoofdstukken opgenomen.

1.4 Reikwijdte van het onderzoek

Het onderzoek betreft de periode 2023 (vanaf het besluit van de overheid in september 2023 om geld beschikbaar te stellen voor de aanschaf van airco's voor scholen) tot en met september 2025 (de stand van zaken van dit project per die datum).

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt inzicht gegeven in de resultaten van het onderzoek naar het beantwoorden van de eerste deelvraag terwijl in hoofdstuk 3 de tweede deelvraag aan de orde komt. In hoofdstuk 4 staan de conclusies en aanbevelingen en in hoofdstuk 5 de resultaten van het hoor en wederhoor. Tenslotte is in hoofdstuk 6 het nawoord opgenomen.

2 Is doelmatige besteding gewaarborgd?

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de uitkomst van de toetsing van de eerste deelvraag:

Heeft de overheid de doelmatige besteding gewaarborgd, van het in september 2023 beschikbaar gestelde bedrag voor passende maatregelen, om het klimaat in scholen te beheersen?

Ter beantwoording van deze vraag zijn de volgende criteria getoetst:

1. Er is met de schoolbesturen afgestemd en goedgekeurd welke passende maatregelen, voor de klimaatbeheersing in scholen, zij zullen treffen met het beschikbare bedrag. (paragraaf 2.2.)
2. Er zijn voor de aan te schaffen voorzieningen ter beheersing van het klimaat in scholen selectiecriteria opgesteld die de prijs en de kwaliteit van deze middelen waarborgen, en er is vastgesteld dat de criteria zijn opgevolgd. (paragraaf 2.3.)
3. Er is vastgesteld dat de bestelde middelen voor beheersing van het klimaat zijn geleverd en deskundig zijn geïnstalleerd. (paragraaf 2.4.)
4. Er heeft vooraf een toereikende gedocumenteerde analyse van de structurele kosten plaatsgevonden die minimaal informatie bevat over (paragraaf 2.5) de berekening van de:
 - verwachte energiekosten;
 - onderhoudskosten;
 - vervangingskosten;
 - beveiligingskosten.
5. Er is vooraf geregeld op welke wijze de structurele kosten gedekt zullen worden (paragraaf 2.6):
 - Er zijn schriftelijke afspraken met de schoolbesturen gemaakt over wie verantwoordelijk is voor:
 - i. de energiekosten;
 - ii. de onderhoudskosten;
 - iii. de vervangingskosten;
 - iv. de beveiligingskosten.
 - De afspraken zijn financieel doorvertaald in begrotingen.

In de hiernavolgende paragrafen wordt ingegaan op onze bevindingen over de hierboven vermelde criteria.

2.2 Afstemming en goedkeuring maatregelen schoolbesturen

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er met de schoolbesturen is afgestemd en goedgekeurd welke passende maatregelen, voor de klimaatbeheersing in scholen, zij zullen treffen met het in 2023 beschikbaar gestelde bedrag.

Zoals eerder vermeld heeft de overheid een bedrag van XCG 1 miljoen beschikbaar gesteld voor klimaatbeheersingsmaatregelen in scholen. Dit geld kon gebruikt worden voor de installatie van ventilatiesystemen, airconditioningssystemen, zonwering en andere passende maatregelen om de hitte op scholen te verminderen.

Ten behoeve van scholen in het openbaar onderwijs is XCG 266.400 beschikbaar gesteld aan DOS. Ten behoeve van scholen in het bijzonder onderwijs is door middel van een aanvullende subsidie⁹ aan SOS het restantbedrag (XCG 733.700) beschikbaar gesteld aan de 7 overige schoolbesturen, inclusief XCG 6.600 ten behoeve van SOS voor de administratieve afwikkeling.¹⁰ De overige schoolbesturen zijn SCOEBG, Advent, FSHP, SCONS, VPCO, RKCS en IFE. De SOS heeft het proces namens het OWCS v.w.b. het bijzonder onderwijs gefaciliteerd en heeft daartoe de aanvullende subsidie toegekend gekregen voor de dekking van het project 'klimaatbeheersing bijzonder onderwijs'.¹¹

De schoolbesturen konden zelf, naar eigen behoefte, bepalen welke van de genoemde maatregelen voor klimaatbeheersing zij zouden prioriteren met hun toegewezen budget, alsmede voor welke scholen en welke lokalen.¹² De schoolbesturen van het bijzonder onderwijs¹³ dienden voor hun voorgenomen aankoop offertes in te dienen bij de SOS. DOS diende t.b.v. de openbare scholen offertes in te dienen bij de financiële afdeling van DOS.¹⁴ Indien akkoord bevonden, konden de schoolbesturen tot bestelling overgaan.

De minister van Financiën is bij MB van 8 januari 2024 akkoord gegaan met het afzien van de vereiste van openbare aanbesteding in het Landsbelang.¹⁵

⁹ NB SOS ontvangt elk jaar een subsidie van de overheid. Dit bedrag was speciaal voor dit doel boven op de gebruikelijke subsidie.

¹⁰ NB de verdeelsleutel hiervoor is het aantal leerlingen per schoolbestuur.

¹¹ MB van de minister van OWCS d.d. 17 januari 2024, 2023/036445. Het bedrag heeft SOS op 14 juni 2024 ontvangen.

¹² NB Van tevoren hebben schoolbesturen wel een indicatie gegeven van de voorgenomen bestedingen: Conceptprojectdossiers van SCONS d.d. 2 oktober 2023, RKCS d.d. 5 oktober 2023, FSHP d.d. 6 oktober 2023, VPCO d.d. 3 oktober 2023, SOZDA d.d. 3 oktober 2023. RKCS heeft aangegeven wat zij maximaal nodig heeft indien voor alle airco's zouden worden geplaatst en heeft toen nog niet aangegeven hoeveel en waar zij airco's zouden plaatsen. DOS: Oktober 2023: kostenoverzicht en voorgenomen aanschaffingen.

¹³ NB Dit betreft onderwijs aan scholen die niet van de overheid zijn, maar wel erkend en bekostigd worden door de overheid.

¹⁴ Verslag interview met medewerker DOS verantwoordelijk voor onderhoud en installatie airco's d.d. 17 juli 2025; offertes DOS.

¹⁵ MB van de minister van FIN d.d. 8 januari 2024 no. 2023/36445.

Door tussenkomst van OWCS heeft de Rekenkamer van SOS op 1 juli 2025 het (ongedateerd) conceptklimaatverslag 2024 ontvangen. Daaruit blijkt welk deel van de toegewezen middelen is gebruikt en wat daarvoor is gekocht (stand van zaken tot en met 9 juni 2025). Dit is in Tabel 1 weergegeven.

Tabel 1: Toegekend budget en aangeschafte middelen per schoolbestuur¹⁶¹⁷

Schoolbestuur	Budget	Gebruikt	Verschil	Airco	Fan	Water koeler	Vriezer	Ice-jug	Water Dispencer
RKCS	510.000,00	457.288,14	52.711,86	196		1			
DOS	266.400,00	266.000,00	400,00	106		10			11
VPCO	135.600,00	130.998,14	4.601,86	67					
FSHP	29.500,00	24.400,15	5.099,85	10					
SOZDA	22.000,00	18.784,78	3.215,22	2	100		3	15	
SCONS	12.000,00	11.417,75	582,25	2	18				
IFE	10.500,00	10.017,00	483,00	6		6			
SCOEBG	7.500,00	9.026,30	(1.526,30)	5					
Total	993.500,00	927.932,26	65.567,74	394	118	17	3	15	11

Begin oktober 2025 was het eindverslag van SOS volgens OWCS nog niet gereed en daarom nog niet door haar ontvangen.¹⁸ OWCS heeft aangegeven dat zij met SOS heeft afgesproken dat laatstgenoemde de accountantsverklaring niet per project zal indienen maar over de totaal ontvangen subsidie (dus inclusief de jaarlijkse subsidie).¹⁹

2.3 Selectiecriteria opgesteld en nageleefd

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er voor de aan te schaffen middelen selectiecriteria zijn opgesteld die de prijs en de kwaliteit van deze middelen waarborgen, en of er is vastgesteld dat de criteria zijn opgevolgd.

OWCS heeft geen selectiecriteria gegeven. Wel zijn prijs en kwaliteit van de aan te schaffen middelen onderling vergeleken.²⁰ Via SOS zijn wel vooraf selectiecriteria aan de

¹⁶ Toekenning middelen aan schoolbesturen (MB 2023/036445 d.d. 17 januari 2024), besteding middelen bijzonder onderwijs (ongedateerd klimaatverslag fase 1 2024 SOS, inclusief Excel file met informatie schoolbesturen bijzonder onderwijs) d.t.k.v. UOW OWCS ontvangen), interview en email met FD DOS d.d. 22 augustus 2025 en interview d.d. 17 juli 2025 met medewerker DOS verantwoordelijk voor onderhoud en betrokken bij aanschaf, ontvangst en installatie airco's door DOS.

¹⁷ NB. Een waterdispenser heeft als hoofdfunctie water uitgeven. Een waterkoeler is een specifieke soort waterdispenser en heeft als hoofdfunctie het water actief koelen (soms ook verwarmen).

¹⁸ Volgens de subsidieovereenkomst behoorde SOS uiterlijk 31 maart 2024 een schriftelijke tussentijdse verantwoording over de voortgang van de eerste drie maanden aan OWCS te verstrekken. SOS heeft het subsidiebedrag echter pas in juni 2024 ontvangen. SOS heeft ook andere rapportageverplichtingen jegens OWCS. Binnen vier maanden na afloop van het boekjaar waarvoor de subsidie is verleend dient een jaarrekening en activiteitenverslag ingediend te worden met een bij de jaarrekening behorende accountantsverklaring. De subsidieovereenkomst geeft aan dat de subsidie in de maand januari 2024 wordt verleend maar geeft niet aan voor welk boekjaar de subsidie is verleend. Daardoor is niet duidelijk wanneer de jaarrekening als accountantsverklaring en activiteitenverslag uiterlijk ingediend moeten worden.

¹⁹ Interview d.d. 3 oktober 2025 met projectleider UOW OWCS voor o.a. project klimaatbeheersing scholen.

²⁰ Verslag SD UOW OWCS d.d. 30 april 2025.

schoolbesturen gegeven. De offertes van de bijzondere schoolbesturen dienden te voldoen aan vooraf door SOS vastgestelde selectiecriteria die de prijs en de kwaliteit van de aan te schaffen middelen waarborgen. In dit verband heeft de SOS vooraf aangegeven dat er enkel airco's waarvan er onderdelen op het eiland beschikbaar zijn mogen worden gekocht. Bovendien is de capaciteit van de airco's vooraf bepaald. Ook is een bepaald merk ice-jug en waterkoeler goedgekeurd.²¹ SOS heeft vervolgens de offertes beoordeeld, de voorgenomen aanschaf goedgekeurd, waarna de schoolbesturen tot bestelling konden overgaan.

Zoals bovenstaand vermeld heeft DOS geen selectiecriteria gekregen van OWCS maar heeft OWCS de prijs en kwaliteit van de aan te schaffen middelen onderling vergeleken. Dit is niet vastgelegd door OWCS.²²

2.4 Vaststelling levering en deskundige installatie van de bestelde middelen

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er is vastgesteld dat de bestelde middelen zijn geleverd en deskundig zijn geïnstalleerd.

Ingeval van de schoolbesturen voor het bijzonder onderwijs is de levering en deskundige installatie nagegaan door SOS en door middel van foto's als bewijs gedocumenteerd door de schoolbesturen en verzonden aan SOS.²³ De betaling vond vervolgens door SOS plaats.

De vaststelling van de levering van de bestelde middelen door DOS heeft via de gebruikelijke comptabele procedures voor betaalbaarstelling plaatsgevonden door de financiële afdeling van DOS. Volgens DOS is vastgesteld dat de middelen zijn geleverd en deskundig zijn geïnstalleerd. Dit is niet vastgelegd.²⁴

2.5 Kostenanalyse structurele kosten

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er vooraf een toereikende gedocumenteerde analyse van de structurele kosten heeft plaatsgevonden die minimaal

²¹ 'Klimaatverslag 2024' van SOS. Daarin is op pagina 4 het volgende opgenomen:

- Split-unit airconditioners met inverter technologie, bij voorkeur 24.000 BTU.
- Merken en leveranciers:
 - LG Inverter
 - Matertech (inclusief basisinstallatie)
 - Comfostar 24.000 BTU
 - Quality Cooling (leverancier voor 178 eenheden)

²² Interview d.d. 17 juli 2025 met medewerker DOS verantwoordelijk voor onderhoud en installatie airco's DOS; Verslag SD UOW OWCS d.d. 30 april 2025.

²³ Dit blijkt ook uit het 'Klimaatverslag 2024' waarin o.a. foto's zijn opgenomen.

²⁴ Interview d.d. 17 juli 2025 met medewerker DOS verantwoordelijk voor onderhoud en installatie airco's DOS.

informatie bevat over de berekening van de:

- a. verwachte energiekosten;
- b. onderhoudskosten;
- c. vervangingskosten;
- d. beveiligingskosten.

Uit het onderzoek blijkt dat er vooraf geen (gedocumenteerde) toereikende analyse van de structurele kosten, zoals verwachte energiekosten, onderhoudskosten, vervangingskosten en beveiligingskosten heeft plaatsgevonden. De reden hiervoor is dat het besluit in 2023 om het project uit te voeren met spoed is genomen. Er is wel kort daarna in oktober 2023 besloten om een commissie Klimaatbeheersing in te stellen die onder andere onderzoek naar deze kosten zou moeten doen.²⁵ In het volgende hoofdstuk wordt op de resultaten daarvan ingegaan.

2.6 Afspraken over dekking structurele kosten en financiële doorvertaling

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er vooraf is geregeld op welke wijze de structurele kosten gedekt zullen worden:

- a. Er zijn schriftelijke afspraken met de schoolbesturen gemaakt over wie verantwoordelijk is voor:
 - i. de energiekosten;
 - ii. onderhoudskosten;
 - iii. vervangingskosten;
 - iv. de beveiligingskosten.
- b. De afspraken zijn financieel doorvertaald in begrotingen.

Schriftelijke afspraken over dekking structurele kosten

De schoolbesturen voor het bijzonder onderwijs hebben de aangeschafte middelen (zoals vermeld in de bijlage bij de bruikleenovereenkomst) voor drie jaar in bruikleen ontvangen van het Land. In de diverse artikelen van de bruikleenovereenkomst is opgenomen dat de kosten van onderhoud en beveiliging²⁶, ten laste van de schoolbesturen komen. Vervanging²⁷ komt ten laste van de schoolbesturen tenzij anders besloten. Op basis van het Landsbesluit bekostiging onderwijs ontvangen de schoolbesturen jaarlijks een vergoeding voor de personele kosten en exploitatiekosten. De kosten van onderhoud, beveiliging, verzekering en vervanging van

²⁵ MB 2023/34789.

²⁶ Artikel 4c van de bruikleenovereenkomst.

²⁷ Artikel 6 van de bruikleenovereenkomst.

inventaris en energie maken deel uit van de exploitatiekosten.²⁸ De bijdrage voor de energiekosten is eerder verhoogd in de vergoeding.

Tijdens het onderzoek is aangegeven dat er geen afzonderlijke afspraken zijn gemaakt, maar dat bij toekomstige herzieningen van de systematiek rekening zal worden gehouden met het toegenomen aantal airco's. Deze herzieningen hebben nog niet plaatsgevonden.

Voor wat betreft het openbaar onderwijs worden de structurele kosten via de reguliere begroting van het Land verricht ten laste van de begrotingspost van DOS. De begrotingspost is daarvoor niet verhoogd. Indien in de loop van het jaar onvoldoende middelen op de begrotingspost zijn, vindt op verzoek van OWCS een begrotingswijziging plaats.²⁹

Financiële doorvertaling afspraken in begrotingen

De afspraken met de schoolbesturen van het bijzonder onderwijs zijn niet doorvertaald in de begrotingen omdat de kosten niet afzonderlijk ten laste komen van het Land maar door de schoolbesturen gedekt moeten worden via de eerdergenoemde jaarlijkse vergoeding die zij van de overheid ontvangen.

Voor wat betreft het openbaar onderwijs zijn de structurele kosten niet doorvertaald op de begrotingspost van DOS in de reguliere begroting van het Land. In de begroting is dus geen rekening gehouden met deze kosten. Het ministerie heeft aangegeven dat in het algemeen bij onvoldoende ruimte op de begrotingspost van DOS aanvulling door een begrotingswijziging wordt gevraagd.³⁰

²⁸ Landsbesluit bekostiging onderwijs (P.B. 2014, no. 105).

²⁹ Interview met de FD OWCS maart 2025; interview financieel medewerker DOS, oktober 2025.

³⁰ Interview financieel medewerker DOS, oktober 2025. Dit is ook conform de gebruikelijke procedure.

3 Structurele en duurzame aanpak voor klimaatbeheersing in scholen?

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de uitkomst van de toetsing van de tweede deelvraag:

Heeft de overheid na september 2023 maatregelen getroffen om te komen tot een structurele en duurzame aanpak van de klimaatbeheersing in scholen?

Ter beantwoording van deze vraag zijn de volgende criteria getoetst:

- Er is een meerjarenbeleid opgesteld voor klimaatbeheersing in scholen dat voldoet aan de volgende eisen (paragraaf 3.2):
 - Het beleid beschrijft de visie en doelstellingen voor de middellange termijn.
 - Het beleid is goedgekeurd door de verantwoordelijke minister.
 - Het beleid is afgestemd met relevante stakeholders (schoolbesturen, SOS).
- De kosten per jaar om het beleid uit te voeren zijn berekend en vastgelegd.
- Er zijn afspraken gemaakt over welke partij (schoolbesturen, overheid) verantwoordelijk is voor de financiering.
- Er zijn structurele budgetten gereserveerd ter financiering van het beleid:
 - De meerjarenbegroting bevat specifieke posten voor klimaatbeheersing.
 - Het budget dekt het beleid (aanschaf, gebruik, onderhoud, vervanging, beveiliging) voor het afgesproken aandeel voor de overheid.
 - Er zijn noodbudgetten voor onvoorziene uitgaven.

3.2 Meerjarenbeleid voor klimaatbeheersing in scholen

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing of er een meerjarenbeleid is opgesteld voor klimaatbeheersing in scholen dat voldoet aan de volgende criteria:

- Het beleid beschrijft de visie en doelstellingen voor de middellange termijn.
- Het beleid is goedgekeurd door de verantwoordelijke minister.
- Het beleid is afgestemd met relevante stakeholders (schoolbesturen, SOS).

Er is nog geen meerjarenbeleid opgesteld. Er zijn wel voorbereidingen daartoe getroffen.

Zoals aangegeven in het voorgaand hoofdstuk had de minister in oktober 2023 de commissie Klimaatbeheersing ingesteld.³¹ De commissie had tot taak:

- 1) het onderzoeken en beoordelen van de elektrische netwerkcapaciteit van de scholen op gereedheid om te voorzien in volledige klimaatbeheersing in alle leslokalen;
- 2) het onderzoeken en beoordelen van de situatie van de leslokalen naar gereedheid voor de installatie van klimaatbeheersing, waaronder beschikbaarheid van gepaste elektrische voorziening (220v), voldoende isolatie, een goed plafond en afsluiting van onnodige ruimtes;
- 3) het adviseren over de benodigde klimaatbeheersingscapaciteit per lokaal en inzichtelijk maken van de totale kosten per school;
- 4) het calculeren van de structurele (jaarlijkse) kosten per school bij voorziening van klimaatbeheersing.

De commissie heeft in februari 2024 een voortgangsverslag³² uitgebracht, in mei 2024 is een presentatie ter zake aan de Staten gegeven³³ en op 30 september 2024 is het eindverslag uitgebracht.³⁴ Uit het verslag blijkt dat de commissie op de volgende wijze van haar taken heeft uitgevoerd.

³¹ MB no. 2023/34789.

³² Aanbieding voortgangsverslag door de minister van OWCS aan de voorzitter van de Staten, d.d. 14 februari 2024.

³³ Presentatie 'Komishon Klimaatbeheersing' aan de Staten, mei 2024.

³⁴ Eindverslag commissie klimaat in scholen, 30 september 2024.

Tabel 2- Taken commissie klimaatbeheersing en resultaten september 2024

Taken uit de MB	Resultaat
Het onderzoeken en beoordelen van de elektrische netwerkcapaciteit van de scholen op gereedheid om te voorzien in volledige klimaatbeheersing in alle leslokalen.	In 2020-2021 is in opdracht van UOW een assessment uitgevoerd in alle schoolgebouwen naar status en capaciteit van het elektrisch netwerk.
Het onderzoeken en beoordelen van de situatie van de leslokalen naar gereedheid voor de installatie van klimaatbeheersing, waaronder beschikbaarheid van gepaste elektrische voorziening (220V), voldoende isolatie, een goed plafond en afsluiting van onnodige ruimtes;	Uit dat assessment bleek dat het overgrote deel van de elektra niet veilig is, de scholen geen 220V elektrische voorziening hebben en geen capaciteit uitbreiding bieden. Bij de meeste scholen zijn de installatie tekeningen ook niet meer beschikbaar. Op basis van het vorengenoemd wordt aanbevolen in ieder geval een aparte installatie voor het klimaatbeheersingssysteem te bouwen indien dit noodzakelijk blijkt te zijn. Het s ook bekend dat isolatie en goed afsluitend plafond nooit onderdeel zijn geweest van de huidige schoolgebouwen. Met het project achterstallig onderhoud wordt daar reeds nu bij het verbouwen rekening gehouden.
Het adviseren over de benodigde klimaatbeheersingscapaciteit per lokaal en inzichtelijk maken van de totale kosten per school.	De commissie is op dit punt nog niet beland. Het is wel zeker dat onderzoek nodig is om hierover meer concrete uitspraak te geven. Dit kan pas echter als een keuze is gemaakt voor een klimaatbeheersingsmaatregel. Die bepaalt wat er nodig zal zijn en wat eventuele kosten zijn.
Het calculeren van de structurele (jaarlijkse) kosten per school bij voorziening van klimaatbeheersing.	

De commissie heeft aanbevelingen voor de korte, middellange en lange termijn gedaan. Deze zijn kort samengevat opgenomen in de bijlage bij dit rapport.

Volgens OWCS is o.a. op basis van de bevindingen van de commissie gestart met het opstellen van een beleidsnotitie.³⁵ Dit heeft in april 2025 geresulteerd in de beleidsnotitie ‘Extreme hitte in het onderwijs - fase 1-’ waarin fase 1 van het beleid is uitgewerkt.³⁶ Fase 1 focust op (organisatorische) maatregelen die op korte termijn uitvoerbaar zijn zoals het hitte aanpassingsrooster. Blijkens de beleidsnotitie is er inbreng van partners binnen en buiten de sector geweest, zoals GMN, de Meteorologische Dienst Curaçao, de schoolbesturen en de vakbonden. De beleidsnotitie vermeldt ook dat het evident is dat structurele maatregelen noodzakelijk zijn om het onderwijs op Curaçao toekomstbestendig te maken binnen een opwarmend klimaat. In dit verband zal nog een fase 2 van het beleid opgesteld worden met beleidsmaatregelen op de middellange en lange termijn.³⁷

³⁵ Interview met de SG a.i. van OWCS d.d. 30 januari 2025.

³⁶ De beleidsnotitie fase 1 is niet schriftelijk vastgesteld door de minister maar uit de persconferentie van 19 augustus 2025 blijkt dat de minister bekend is met de inhoud.

³⁷ Beleidsnotitie ‘Extreme hitte in het onderwijs -fase 1-’, Ministerie van OWCS, april 2025.

De beleidsnotitie fase 1 noemt voorstellen op middellange³⁸ en lange termijn³⁹ die uitgewerkt moeten worden in fase 2 van de beleidsnotitie.

Voorstellen op middellange termijn:

- Investeren in goed functionerende koelers en voldoende koud water punten, aangezien water uit bestaande koelers vaak heet is, rekening houdend met de nodige hygiëne.
- Maatregelen om schoolterreinen minder hitte absorberend te maken, zoals het schilderen van asfalt in een lichtere kleur dan zwart. De conventionele zwarte kleur absorbeert namelijk 99,7 procent van het zichtbare licht.
- Vergroening van schoolpleinen, waarbij bomen en vegetatie bijdragen aan natuurlijke verkoeling.
- Onderzoek en pilots met duurzame ventilatiesystemen.

Voorstellen op lange termijn:

- Voorzien van airconditioning in alle klaslokalen, waar mogelijk gecombineerd met duurzame energieoplossingen.
- Installatie van zonnepanelen, energiezuinige verlichting, *solar tubes*⁴⁰ (voor natuurlijk daglicht) en bewegingssensoren om het energieverbruik te reguleren.
- Bouwkundige aanpassingen zoals isolatie, hittebestendige materialen en bredere overstrekken).
- Strategische vergroening van schoolterreinen, niet alleen om schaduw te creëren, maar ook om het microklimaat te verbeteren en het welzijn van leerlingen te bevorderen.⁴¹

In augustus 2025 is de beleidsnotitie fase 1 aan de Staten gepresenteerd.⁴²

Blijkens de Beleidsnotitie fase 1 lopen de voorbereidingen voor fase 2 van het beleid tegelijk met het korte termijnbeleid en zijn verschillende acties reeds in gang gezet.

Begin 2025 is in dit verband een tweede fase van het project klimaatbeheersing gestart die gericht is op de uitbreiding van voorzieningen en ontwikkeling van structureel beleid.⁴³ De RvM was al op 28 augustus 2024 akkoord gegaan om het bedrag ad XCG 1,5 miljoen daarvoor vrij te maken.⁴⁴

³⁸ Volgens het verslag is de informatie tot en met 11 september 2025 verwerkt.

³⁹ Lange termijn oplossingen zijn gericht op duurzame aanpassingen in de schoolinfrastructuur (bron beleidsnotitie fase 1, OWCS).

⁴⁰ NB Dit zijn apparaten die natuurlijk zonlicht van buiten naar binnen brengen via een buissysteem.

⁴¹ NB Bedoeld wordt dat door beplanting om schaduw te creëren maar ook om de temperatuur op het schoolterrein te verlagen. In de schaduw is het immers koeler dan in de zon.

⁴² Maneho pa ku Kalor Ekstremo den Enseñansa, Ministerio di Enseñansa, Siensia, Kultura i Deporte (ESKD) Kòrsou, mei 2025. Bekendmaking Staten d.d. 8 augustus 2025 van presentatie door de minister van OWCS op 26 augustus 2025.

⁴³ E-mail SD UOW OWCS d.d. 12 juni 2025.

⁴⁴ Besluit RvM d.d. 28 augustus 2024, zaaknummer 2024/033078.

De minister van OWCS heeft een eenmalige aanvullende subsidie van XCG 1,5 miljoen aan SOS toegekend⁴⁵ voor:

- 1) Een pilot klimaatbeheersing op zonnepanelen met als resultaat dat klimaatbeheersing op zonnepanelen is geïnstalleerd en geëvalueerd met advies voor bredere implementatie; kosten XCG 100.000.
- 2) De beveiliging van de al geïnstalleerde airco's tegen diefstal: kosten XCG 100.000.
- 3) Uitvoering fase 2 waarbij 30 procent van de scholen voorzien wordt van klimaatbeheersing: kosten XCG 1,3 miljoen.⁴⁶

Ad 1.

In 2018 zijn de eerste scholen aangesloten op zonnepanelen (9 scholen).⁴⁷ Momenteel hebben in het kader van de pilot 5 scholen zonnepanelen gekregen.⁴⁸ Bij 1 school zijn 8 airco's op zonnepanelen geïnstalleerd als testproject.⁴⁹

Ad 2.

Blijkens het (ongedateerd) klimaatverslag 2^e fase van SOS hebben 3 bedrijven opdracht gekregen om de geïnstalleerde airco's te beveiligen tegen diefstal. De werkzaamheden starten bij scholen die al airco's hebben en worden daarna geleidelijk uitgebreid naar nieuwe airco's. De stand van zaken m.b.t. het aantal reeds beveiligde airco's en de daarmee gemoeide kosten blijken niet uit het verslag.

Ad 3.

Volgens het (ongedateerd) klimaatverslag 2^e fase van SOS bedraagt het totaalbedrag aan kosten daarvoor momenteel XCG 741.653,53.⁵⁰

In fase 2 van het project klimaatbeheersing is tevens verder onderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten als basis dienen voor de beleidsvorming voor fase 2 van de beleidsnotitie.

OWCS gaf ter zake het volgende te kennen:

⁴⁵ MB van 17 Januari 2025 (nummer 2024/039389). In de MB is aangegeven dat de subsidie is t.b.v. het bijzonder onderwijs. Uit interviews met de SD UOW OWCS en de projectleider van OWCS d.d. 30 april 2025 respectievelijk 3 oktober 2025 bleek dat dit een fout betrof en dat ook het openbaar onderwijs daaronder valt.

⁴⁶ NB Bij de uitvoering wordt rekening gehouden met maximaal XCG. 100.000 voor directievoering door SOS.

⁴⁷ Presentatie 19 augustus 2025; Informatie d.d. 3 oktober van SOS d.t.k.v. OWCS.

⁴⁸ Informatie SOS d.t.k.v. OWCS d.d. 3 oktober 2025.

⁴⁹ Niet gedateerd Klimaatverslag 2^e fase van SOS. Blijkens het document is informatie verwerkt tot en met 11 september 2025.

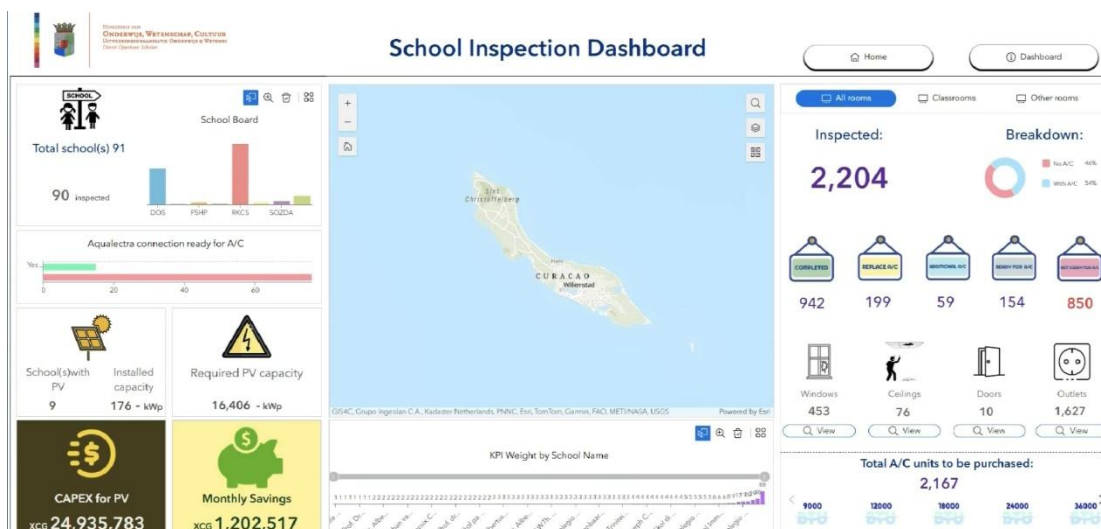
⁵⁰ Volgens het verslag is de informatie tot en met 11 september 2025 verwerkt.

“Een essentieel onderdeel van deze tweede fase is een technische en bouwkundige inventarisatie van alle betrokken schoolgebouwen. Deze inventarisatie zal worden uitgevoerd door externe partijen en richt zich onder meer op:

- de noodzaak en geschiktheid van airconditioning per locatie;
- de staat van de elektrische infrastructuur;
- bouwkundige kenmerken zoals plafondhoogte;
- de potentie voor toepassing van zonne-energie”.⁵¹

Uit de persconferentie op 19 augustus 2025 van de minister van OWCS blijkt dat de resultaten van de inventarisatie reeds zijn opgeleverd. In de grafiek hierna is een deel van de presentatie opgenomen.

Grafiek 2 - Onderdeel presentatie door minister van OWCS, 19 augustus 2025

Bron: Persconferentie minister van OWCS d.d. 19 augustus 2025.

Kort samengevat is in de presentatie het volgende toegelicht:

Onder het openbaar en bijzonder onderwijs vallen totaal 91 scholen. Negentig scholen zijn helemaal doorgelicht.⁵² Deze 90 scholen bevatten totaal 2.204 gebruiksruidtes zijnde o.a. lokalen en kantoren. De staat van elke gebruiksruidte is in kaart gebracht, met name hoeveel gebruiksruidtes al volledig zijn voorzien van airco's, of vervanging nodig is enz. zoals hierna in Tabel 3 is weergegeven:

⁵¹ Mail SD UOW OWCS d.d. 10 juni 2025.

⁵² NB De 91ste school wordt gebruikt door een particuliere school die het (overheids)gebouw van klimaatbeheersingssysteem heeft voorzien. (interview met SOS d.d. 3 oktober 2025 d.t.k.v. de projectleider klimaatbeheersing scholen UOW OWCS).

Tabel 3 - Staat gebruiksruidtes scholen v.w.b. airconditioning, augustus 2025

Status v.w.b. airco's	Aantal gebruiksruidtes	Percentage
Volledig voorzien van airco's	942	42.7%
Vervanging van airco's nodig	199	9.0%
Additionele airco's nodig	59	2.7%
Gereed voor plaatsing airco's	154	7.0%
Niet gereed voor plaatsing airco's	850	38.6%
Totaal	2.204	100%

Uit de tabel blijkt dat 850 gebruiksruidtes nog helemaal niet gereed zijn voor het plaatsen van airco's. Blijkens de presentatie van OWCS betreffen de gebreken kapotte ramen (453), kapotte deuren (10), plafonds die reparaties behoeven (76) en kapotte of ontbrekende stopcontacten (1.627). Een school kan meerdere gebreken hebben.

De verkregen data zijn verwerkt in een softwaretoepassing (dashboard). Elk schoolbestuur krijgt een tablet en inloggegevens voor het dashboard en aangewezen medewerkers worden getraind voor het gebruik ervan. Elk schoolbestuur heeft toegang tot het eigen deel en moet de gegevens actueel houden.⁵³

3.3 Financiële aspecten van het beleid

In deze paragraaf zijn de uitkomsten opgenomen van de toetsing van financiële aspecten van het beleid aan de volgende criteria:

- De kosten per jaar om het beleid uit te voeren zijn berekend en vastgelegd.
- Er zijn afspraken gemaakt over welke partij (schoolbesturen, overheid) verantwoordelijk is voor de financiering.
- Er zijn structurele budgetten gereserveerd ter financiering van het beleid:
 - De meerjarenbegroting bevat specifieke posten voor klimaatbeheersing.
 - Het budget dekt het beleid (aanschaf, gebruik, onderhoud, vervanging, beveiliging) voor het afgesproken aandeel voor de overheid.
 - Er zijn noodbudgetten voor onvoorziene uitgaven.

Zoals eerder vermeld is een beleidsnotitie Fase 1 opgesteld voor organisatorische maatregelen op korte termijn. Daaraan zijn geen extra kosten verbonden.

⁵³ Interview met projectleider UOW OWCS voor o.a. project klimaatbeheersing en d.t.k.v van deze met trekker van het project bij SOS. Brieven waarin scholen worden uitgenodigd voor de trainingen.

Ook is vermeld dat de voorbereidingen voor de beleidsvorming van Fase 2 van de beleidsnotitie al lopen en dat in dit verband een algehele inventarisatie heeft plaatsgevonden van de elektrische infrastructuur, de staat van de gebruiksruidtes, i.c. of deze reeds geschikt zijn voor het plaatsen van airco's. Voorts is nagegaan in welke mate zonnepanelen geïnstalleerd kunnen worden op daken van schoolgebouwen.⁵⁴

Bij de presentatie van de resultaten tijdens de persconferentie op 19 augustus 2025 is aangegeven dat de totale investering om airconditioners en zonnepanelen te (kunnen) plaatsen totaal XCG 24,9 miljoen bedraagt. Dit is gebaseerd op de 90 geïnspecteerde scholen. Ook is aangegeven dat het aantal scholen naar verwachting door clustering zal afnemen tot circa 60 scholen waardoor de benodigde investering circa XCG 16 miljoen zal bedragen. Tot slot is vermeld dat beoogd wordt om het beleid binnen 3 à 4 jaar uit te voeren.

De jaarlijkse exploitatiekosten van airco's (zoals onderhoud en energieverbruik) zijn nog niet berekend.

Er zijn evenmin afspraken gemaakt over welke partij verantwoordelijk is voor de financiering. Eerst moet het beleid voor de middellange en lange termijn nog opgesteld worden (Beleidsnotitie Fase 2).

Er is momenteel ook nog geen structureel budget.

⁵⁴ Offerte DISC (Digital Information Systems & Consultancy N.V.) d.d. 5 maart 2025, notificaties van Heroes B.V. aan de schoolbesturen "of upcoming survey visits for School Asset Registration Tool" mei en juni 2025, document "Climate dashboard: cataloging the requirements for installing air conditioning units in all classrooms across Curaçao" waarin het project wordt toegelicht.

4 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de eerder in het rapport genoemde bevindingen komt de Kamer tot de volgende conclusies.

4.1 Conclusies

Hoofdconclusie

De Rekenkamer concludeert dat de overheid maatregelen heeft genomen om het klimaat in scholen te verbeteren, maar nog niet heeft gewaarborgd dat klimaatbeheersing structureel en duurzaam wordt geborgd.

Deelconclusie 1

De overheid heeft de zuinigheid van de besteding van het in september 2023 beschikbaar gestelde bedrag bij de aanschaffase gedeeltelijk gewaarborgd.

Aan SOS is een faciliterende rol toebedeeld, waardoor de besteding door de schoolbesturen in het bijzonder onderwijs is gecoördineerd.

Hoewel bij het besluit in september 2023 nog geen inzicht bestond in de structurele kosten, heeft de overheid kort daarna getracht om deze kosten in kaart brengen en om mogelijkheden te onderzoeken om deze te beperken, bijvoorbeeld door toepassing van zonnepanelen.

De overheid heeft ook duidelijkheid verschaft over de verdeling van verantwoordelijkheden voor de dekking van structurele kosten. Deze lasten zijn volledig bij de schoolbesturen gelegd, zonder verhoging van de exploitatievergoeding. Hierdoor blijft de continuïteit van de voorzieningen afhankelijk van de financiële ruimte bij de schoolbesturen en bestaat het risico dat de voorzieningen niet optimaal worden ingezet of onderhouden.

Deelconclusie 2

De overheid heeft na september 2023 voorbereidingen getroffen om te komen tot een structurele en duurzame aanpak van klimaatbeheersing in scholen, maar deze inspanningen hebben in oktober 2025 nog niet geleid tot vastgestelde middellange- of lange termijnbeleidsmaatregelen.

Er is een goede basis gelegd door de uitvoering van een omvattende inventarisatie van de staat van de gebruiksruimtes in scholen. Ook is inzicht verkregen in de maximale financieringsbehoefte indien alle gebruiksruimtes zouden worden voorzien van airco's en er zonnepanelen worden geplaatst.

De daadwerkelijke beleidskeuzes over de reikwijdte van de voorzieningen - hoeveel en welke scholen daadwerkelijk worden uitgerust - zijn echter nog niet gemaakt. Daardoor kan de feitelijke financieringsbehoefte, inclusief de omvang van de structurele kosten per jaar, nog niet worden vastgesteld en kunnen geen structurele budgetten worden gereserveerd.

De overheid heeft vooruitlopend op het toekomstig beleid opnieuw besloten om te investeren in airco's, terwijl ook in dit geval de structurele kosten en de wijze van financiering daarvan nog niet zijn onderzocht of geborgd. Hierdoor bestaat het risico dat de schoolbesturen de voorzieningen niet optimaal kunnen inzetten of onderhouden, dan wel dat de overheid achteraf ad hoc aanvullende middelen moet vrijmaken om de continuïteit van de voorzieningen te waarborgen.

De Rekenkamer concludeert daarom dat de overheid nog geen structurele waarborgen heeft gecreëerd om te verzekeren dat klimaatbeheersing in scholen op een zuinige en duurzame wijze kan worden voortgezet. Zonder verdere beleidsmatige en financiële verankering bestaat het risico dat eerdere investeringen hun duurzame waarde verliezen en dat aanvullende middelen ad hoc moeten worden ingezet.

4.2 Aanbevelingen

Aanbevelingen aan de minister van OWCS

Aan de minister van OWCS wordt aanbevolen om:

1. op korte termijn het beleids- en financieringskader voor klimaatbeheersing in scholen te finaliseren en vast te stellen, inclusief de bijbehorende visie, doelstellingen en verantwoordelijkheden.
2. schriftelijke afspraken te maken met de relevante stakeholders over de financiering van structurele kosten en deze afspraken door te vertalen naar jaarlijkse begrotingsposten.
3. in de meerjarenbegroting structurele budgetten te reserveren voor de uitvoering van het beleid inzake klimaatbeheersing in scholen.
4. toe te zien op tijdige, transparante en gedateerde rapportages over de uitvoering van het project door SOS en de schoolbesturen, waaronder DOS zodat voortgang en besteding inzichtelijk blijven.
5. de betrokkenheid van stakeholders te borgen door periodieke (bijvoorbeeld halfjaarlijkse) overlegmomenten met schoolbesturen, SOS en andere relevante partijen te organiseren, gericht op het delen van ervaringen en het bijstellen van beleid waar nodig

6. de Staten periodiek te informeren over de voortgang van het project, waaronder de vaststelling van het (meerjaren)beleid en de uitvoering daarvan, zodat parlementaire controle adequaat kan plaatsvinden.

Aanbevelingen aan de Staten

De Rekenkamer beveelt de Staten aan erop toe te zien dat de minister van OWCS de Staten periodiek informeert over de voortgang van het project, waaronder de vaststelling van het meerjarig beleid voor klimaatbeheersing in scholen en de voortgang van de beleidsuitvoering. Het voorgaande omvat ook het bewaken dat de minister bij het maken van beleidskeuzes voor de lange termijnrekening houdt met de financiële haalbaarheid zodat duurzaamheid en financiële houdbaarheid gewaarborgd zijn.

Daarmee kunnen de Staten hun controlerende rol effectief vervullen en tijdig beoordelen of de getroffen maatregelen leiden tot een structurele en zuinige borging van klimaatbeheersing in scholen.

5 Hoor en wederhoor

5.1 Ambtelijk hoor en wederhoor

Op 13 november 2025 heeft de Rekenkamer het conceptrapport voor ambtelijk hoor en wederhoor aan de SG a.i. van het Ministerie van OWCS aangeboden met het verzoek om commentaar daarop binnen twee weken na dagtekening van de brief aan de Rekenkamer te doen toekomen.

Voorts is de minister van OWCS op 17 november 2025 schriftelijk geïnformeerd over deze aanbieding.

Er is geen reactie ontvangen op het conceptrapport van de SG a.i. De Rekenkamer leidt daaruit af dat de SG a.i. zich in het conceptrapport kan vinden.

5.2 Bestuurlijk hoor en wederhoor

Het conceptrapport is op 10 december 2025 voor bestuurlijk hoor en wederhoor aan de minister van OWCS aangeboden met het verzoek om zijn reactie daarop binnen een week aan de Rekenkamer te doen toekomen.

Ook is de minister ervan in kennis gesteld dat, indien wij binnen deze termijn geen reactie van hem zouden ontvangen, wij ervan uitgaan dat hij akkoord gaat met de inhoud van het conceptrapport.

Een reactie van de minister is niet ontvangen.

6 Nawoord

Dit onderzoek naar klimaatbeheersing in scholen heeft een beeld opgeleverd waarin de overheid weliswaar maatregelen heeft genomen om het klimaat in scholen te verbeteren, maar nog niet heeft gewaarborgd dat klimaatbeheersing structureel en duurzaam wordt geborgd.

De Rekenkamer doet daarom een dringend beroep op de minister om het beleids- en financieringskader voor klimaatbeheersing in scholen te finaliseren en vast te stellen, en alle relevante stakeholders daarbij te betrekken.

Alleen zo kan een duurzame en zuinige aanpak worden gewaarborgd en het welzijn van leerlingen en onderwijspersoneel worden gediend.

Bijlage

Samenvatting bevindingen van de commissie klimaatbeheersing scholen

Korte termijn maatregelen

De commissie ziet meerdere mogelijkheden om op korte termijn de hittestress in scholen te beperken. Deze maatregelen vereisen samenwerking tussen schoolbesturen, SOS en OWCS en kunnen grotendeels in de periode februari – mei 2024 worden voorbereid of uitgevoerd.

Schoolbesturen	- invoering van kledingvoorschriften (lichte katoenen kleding i.p.v. synthetische stoffen); - vergroening rondom schoolgebouwen (bomen voor schaduw en geluidswering); - waar praktisch haalbaar inzetten van verrijdbare koelsystemen.
Samen met SOS	- isolatie en reflecterende verf van schooldaken, - plaatsing van regenwateropslag voor irrigatie en sanitair gebruik; - het koel houden van schoolpleinen door aangepaste bestrating.
Financiering	Via een ministeriële beschikking van 17 januari 2024 is XCG 730.000 beschikbaar gesteld. Deze middelen worden via SOS aan schoolbesturen verdeeld, op basis van vooraf op te stellen criteria

Lange termijn maatregelen

Voor een structurele oplossing adviseert de commissie te investeren in duurzame klimaat-systemen en bredere aanpassingen in de leeromgeving.

Klimaatbeheersing	- nader onderzoek naar koeling in combinatie met ventilatie en/of luchtreiniging, - evaluatie van bestaande wetenschappelijke inzichten en lopende promotieonderzoeken. - Integraal meenemen van CO₂-metingen en factoren zoals luchtkwaliteit, temperatuurregulatie en ventilatie.
Onderwijstijden	- verkenning van aangepaste schooltijden (vroegere start), met aandacht voor de maatschappelijke gevolgen.
Duurzame infrastructuur	- verkenning van zonne-energie en wateropslag per school, - doorzetten van lopende projecten rond zonnepanelen.
Onderzoek en pilots	- een nieuw, gedegen onderzoek -vergelijkbaar met dat van Van de Sande (2012)- naar betaalbare, duurzame en veilige oplossingen, inclusief mogelijke pilots met marktpartijen (zoals E-Install).

Adviezen van de commissie:

Onderzoek en onderbouwing	Laat een onafhankelijk onderzoek uitvoeren naar duurzame klimaatsystemen voor scholen. De commissie zal een onderzoeksopzet uitwerken en een geschikt bureau selecteren. Hiervoor moeten middelen worden gereserveerd.
Dialogoog en besluitvorming	Start een gestructureerd overleg met schoolbesturen over mogelijke aanpassingen van schooltijden, waarbij ook bredere maatschappelijke consequenties (ouders, transport, arbeidsmarkt) expliciet worden meegenomen.

algemenerekenkamercuracao.cw

Info@rekenkamercuracao.cw

+599 9 461 1080

Ansinghstraat 28 Willemstad,
Curaçao

Algemene
Rekenkamer
Curaçao